

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ ДВУХМОЎЯ

Г.І. Малько

Горкі (Беларусь)

АБ НЕКАТОРЫХ АСАБЛІВАСЦЯХ ПЕРАКЛАДУ З РУСКАЙ
МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ

Пераклад з'яўляецца важным сродкам міжмоўнай камунікацыі. Але часта ў перакладчыкаў узнікаюць цяжкасці, бо кожная мова мае свае семантыка-стылістычныя і структурна-сінтаксічныя сувязі, якія патрэбна ведаць і ўлічваць. Асаблівыя праблемы ўзнікаюць пры перакладзе з блізкароднасных моў, бо некаторае падабенства іх лексічных і граматычных сістэм стварае ўражанне аб іх тоеснасці, якой на самай справе няма.

Цяжкасці перакладу з рускай мовы на беларускую звязаны з пераважным ужываннем рускай мовы практычна ва ўсіх сферах грамадскага жыцця Беларусі, а значыць, і лепшым яе веданнем у параўнанні з беларускай. Каб перакладзены тэкст не толькі адэкватна перадаваў інфармацыю, але і адпавядаў нормам беларускай літаратурнай мовы, патрэбна ведаць і ўлічваць адметнасці, спецыфіку абедзвюх моў на розных узроўнях — *фанетычным, лексіка-семантычным, лексіка-стылістычным, фразеалагічным, граматычным.*

Пры перакладзе *назоўнікаў* павінны ўлічвацца адрозненні ў родзе і ліку некаторых беларускіх і рускіх *назоўнікаў* (*назоўнікі боль, медаль, сабака, цень, фальш, стэп, дроб, зыб, поступ, шынель, продаж, туфель, яблык, абаранак, цуд, накіп, подпіс, надпіс, рукапіс, жываніс, пачак, рамонак, гармонік, шаль, селядзец, дрэль, дур, гар* і інш. у беларускай мове, у адрозненне ад рускай, мужчынскага роду, а *назоўнікі пара, салата, гусь, табака, гліцэрына, грэнка, жырафа, кафля, камода* і інш. — жаночага роду). Не супадаюць формы ліку ў такіх рускіх і беларускіх *назоўніках*, як *дверь — дзверы, грудь — грудзі, двойня — двайняты, обручение — заручыны, чернила (жн.) — чарніла (адз.), крупа — крупы, конопля — каноплі, клубника — клубніцы* (і іншыя назвы ягад) і г.д. Ад ведання роду і ліку *назоўнікаў* залежыць правільнае дасаванне да іх прыметнікаў, займеннікаў, парадкавых лічэбнікаў і дзеепрыметнікаў, а значыць, нарматыўнае ўтварэнне словазлучэнняў.

Пры перакладзе *прыметнікаў* павінны ўлічвацца правілы ўтварэння сінтэтычных формаў вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання і адрозненне гэтых формаў ад рускамоўных (*вышэйшы — выше, лепшы — лучше, смялейшы — смелее, найбуйнейшы — крупнейший, най-*

мацнейшы — сильнейший). Пад уплывам рускай мовы прыметнікавыя формы часта перакладаюцца як прыслоўныя: *Хлопчык вышэй за сваіх аднагодкаў; Здароўе мілей за грошы* — і кваліфікуюцца як інтэрферэнцыйныя памылкі.

Узнікаюць праблемы і пры перакладзе склонавых формаў лічэбніка *дзе: двух кніг, у двух школах, з двума сёстрамі* (нарматыўныя формы: *двюх, у двюх, двюма*). Памылкі такога тыпу з'яўляюцца таксама інтэрферэнцыйнымі, бо яны ўзнікаюць пад уплывам рускай мовы.

Рускія адмоўныя займеннікі *некого, нечаго* і прыслоўе *некогда* маюць у беларускай мове адпаведнікі *няма каго, няма чаго, няма калі* з адмоўным значэннем. Аднак пры перакладзе яны часта замяняюцца няпэўнымі займеннікамі *некага, нечага* і прыслоўем *некалі*, якія адпавядаюць рускім *кого-то, чего-то, когда-то*. У выніку сэнс скажаецца.

Найбольшую цяжкасць пры перакладзе выклікаюць рускія *дзе-прыметнікі*. Як вядома, дзеепрыметнікі больш характэрныя для рускай мовы, нормы якой фарміраваліся на аснове кніжна-пісьмовай традыцыі стараславянскай мовы. Беларуская мова фарміравалася на аснове народна-дыялектнай мовы, для якой дзеепрыметнікі нехарактэрныя. У "Граматыцы беларускай мовы" 1962 г. (ч.1) дзеепрыметнікі з суфіксамі *-уч- (-юч-), -ач- (-яч-), -ўш-, -ш-, -ем-, -ім-* і зваротныя кваліфікуюцца як нехарактэрныя для беларускай мовы. Уласцівымі для беларускай мовы з'яўляюцца дзеепрыметнікі з суфіксамі *-н-, -ан-, -ен-, -т-, -л-*: *сказаны, скошаны, зроблены, вымыты, збялелы*. У сучаснай беларускай мове ёсць некалькі спосабаў перакладу рускіх дзеепрыметнікаў на беларускую мову: пераклад уласцівымі беларускай мове дзеепрыметнікамі, замена дзеепрыметнікаў даданымі азначальнымі сказами, дзеепрыслоўямі і дзеепрыслоўнымі словазлучэннямі, прыметнікамі, дзеясловамі, назоўнікамі або займеннікамі з паясняльнымі словамі, апісальнымі канструкцыямі: *идуций — які ідзе, плачуций голас — плаксівы голас, проголодавшийся — галодны, побелевший — збялелы, наклонившийся — нахілены*. Выкарыстанне названых спосабаў перакладу дазволіць дакладна перадаць семантыку і захаваць спецыфіку беларускай мовы ва ўжыванні дзеепрыметнікаў.

Адметнасць беларускай мовы на сінтаксічным узроўні найбольш выразна выяўляецца ў словазлучэннях. Неабходна памятаць пра адрозненні ў кіраванні некаторых беларускіх і рускіх дзеясловаў: *благодарить друга — дзякаваць сябру, болеть воспалением легких — хварэць на запаленне лёгкіх, жениться на соседке — ажаніцца з суседкай, просить прощения у хозяина — прасіць прабачэння ў гаспадара, смеяться над шутками — смяцца з жартаў, идти за водой — ісці па ваду, находится в ста метрах от дороги — знаходзіцца за сто метраў ад дарогі*. Дзеясловы руху ў беларускай мове кіруюць месным склонам з прыназоўнікам *па*: *плыць па моры, хадзіць па дарогах, крочыць па горадзе*.

Часта ўзнікаюць праблемы пры перакладзе рускага прыназоўніка *согласно*, які ў рускай мове патрабуе пасля сябе формы давальнага склона, *согласно распоряжению*. На беларускую мову гэты прына-

зоўнік павінен перакладацца як згодна з: згодна з распараджэннем. Аднак у перакладах можна адзначыць памылкі тыпу згодна распараджэнню, згодна распараджэння. Гэтыя формы з'яўляюцца калькамі рускіх формаў, а апошняя няправільная і з пункту гледжання граматычных правіл рускай мовы.

Улік названых асаблівасцяў дапаможа зрабіць пераклад адэкватным не толькі вадле сэнсу, але і адпаведным нормам беларускай літаратурнай мовы.

Т.М. Смольская

Мінск (Беларусь)

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ТЭКСТАЎ ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ НА ЗАНЯТКАХ СА СТУДЭНТАМІ-ЮРЫСТАМІ

Праца над тэкстам па спецыяльнасці — адзін з цікавейшых метадычных прыёмаў правядзення заняткаў са студэнтамі. Прычым, працаваць са спецыяльнымі тэкстамі можна як непасрэдна на занятках, так і прапаноўваць пэўныя заданні па тэкстах у якасці дамашніх.

Звернемся да разгляду пытання працы над тэкстам па спецыяльнасці ў студэнцкай аўдыторыі, разгледзім пэўныя праблемы і складанасці, якія ўзнікаюць менавіта пры перакладанні спецыяльных тэкстаў.

Пераклад як метада навучання, як правіла, дапамагае вызначыць, акрэсліць і прадэманстраваць студэнтам адну з галоўных праблем: не такім простым аказваецца працэс перакладання, як гэта здаецца на першы погляд.

Што відавочна адразу? Па-першае, у навучэнцаў, як паказала практыка, вельмі абмежаваны запас беларускай лексікі, па-другое, значныя праблемы назіраюцца па многіх тэмах, трывалае засваенне якіх прадугледжвалася ў школе, па-трэцяе, агульнаінтэлектуальны ўзровень сённяшніх навучэнцаў часам не вытрымлівае ніякай крытыкі. У сувязі з названымі вышэй прычынамі — вывад: самае простае, на першы погляд, перакладанне для многіх становіцца невырашальнай задачай. Неспрыяльныя, калі можна так сказаць, умовы, якія, на жаль (?), студэнты самі для сябе стварылі: недакладнае веданне або поўнае няведанне значэння слова, часам вялікія складанасці пры падборы слоў-сінонімаў у межах беларускай мовы, дрэнная арыентацыя ў правільным выбары пастаноўкі націску, блытаніна ў напісанні па-беларуску слоў запазычаных, няўменне правільна ўтварыць пэўныя граматычныя формы ці даць іх дакладны пераклад з рускай мовы. Усё пералічанае ні ў якой ступені не дапаможа навучэнцу добра справіцца з пастаўленай перад ім задачай.

Як бачым, прыступаючы да працы над перакладам, выкладчык павінен улічваць і тыя нюансы, пра якія было ўзгадана вышэй. Тым не